

УДК 378.018.8:373.011.3-051]:373.3.015.311(045)

DOI: 10.31499/2307-4914.2(28).2023.291754

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО РОЗВИТКУ ЛІТЕРАТУРНО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Людмила Роєнко, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-3370-0770

E-mail: sserpento@gmail.com

Статтю присвячено професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів початкової школи до розвитку літературно-творчого потенціалу молодших школярів. На основі аналізу наукових джерел та результатів експериментального дослідження визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови ефективної підготовки майбутніх учителів початкової школи до розвитку означеного феномена особистості молодшого школяра, схарактеризовані педагогічні умови, які сприяють формуванню готовності майбутніх учителів початкової школи до розвитку літературно-творчого потенціалу молодших школярів.

Ключові слова: вчитель початкової школи; молодші школярі; літературно-творчий потенціал; професійна підготовка майбутніх учителів; формування готовності майбутніх учителів; педагогічні умови; креативне освітнє середовище; літературна творчість; методи й прийоми; стимулювання; інноваційні технології.

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF TEACHER TRAINING FOR THE DEVELOPMENT OF LITERARY AND CREATIVE POTENTIAL OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN

Liudmyla Roienko, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Professional Methods and Innovative Technologies in Primary School, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-3370-0770

E-mail: sserpento@gmail.com

Among the various types of creativity, the literary creativity of primary school children occupies a special place. At the initial stage of development of literary and creative potential, most primary school children need the help of a teacher who will manage the processes of pupils' creative search and will be able to create a learning environment that will stimulate the development of interest in literary creativity; in the process of organizing creative work, he or she will use a variety of effective methods and techniques and will take into account the individual characteristics, needs, interests and abilities of each pupil.

The formation of future primary school teachers' readiness to develop the literary and creative potential of junior pupils takes place in the process of their professional and pedagogical training.

Based on the analysis of scientific sources and the results of the experimental study, the pedagogical conditions for the effective preparation of future primary school teachers for the development of the literary and creative potential of primary schoolchildren are determined, namely: mastering theoretical

knowledge of literature and methods of teaching literary reading; creating a creative, personally oriented educational environment on the basis of subject-subject interaction between the teacher and the student, which involves active cooperation and interaction between the teacher and the student on the basis of mutual respect, trust and openness; implementation of varied curricula and courses that promote the use of innovative approaches to teaching literature and developing pupils' creative abilities; motivation of future teachers to develop pupils' literary and creative abilities, who play a key role in the formation and development of children's creative potential; intensification of students' reflective activity on their own literary and creative abilities and the possibilities of developing the literary and creative abilities of primary schoolchildren in the process of educational activity.

Keywords: *primary school teacher; primary schoolchildren; literary and creative potential; professional training of future teachers; formation of future teachers' readiness; pedagogical conditions; creative educational environment; literary creativity; methods and techniques; stimulation; innovative technologies.*

У сучасному світі прагнення до творчості тією чи іншою мірою властиве кожній людині, а для молодших школярів розвиток творчих здібностей є особливою важливим. Серед різноманітних видів творчості літературна творчість у початковій школі посідає особливе місце, оскільки її метою є естетичне освоєння світу, розвиток уміння виражати власне світосприйняття через художній текст. У літературно-творчій діяльності молодших школярів (створення різних типів тексту, казок, оповідань, віршів, діалогів) відображаються почуття, думки, враження, уявні образи, що виникають при сприйнятті навколишнього, читанні творів тощо.

Основою літературно-творчої діяльності дитини є літературно-творчий потенціал, який демонструє здатність до творчої діяльності в літературній сфері.

Дослідження літературно-творчого потенціалу є предметом інтересу для багатьох науковців в галузі педагогіки, психології та літературознавства. Проблемою розвитку творчості у дітей, включаючи й літературну творчість, займалися зарубіжні дослідники: Пітер Еббот (Peter Abbot), Тереза Амабіле (Theresa Amabile), Джеймс Бекер (James V. Becker), Кеннет Гудлейф (Kenneth Goodman), Пейдж Стеббінс Гутенберг (Page Stebbins Gutierrez) та інші.

Ретельний аналіз вітчизняної педагогічної літератури засвідчив, що в останні десятиліття в Україні багато науковців і педагогів активно досліджують літературно-творчі здібності дітей та шляхи їх формування у підлітковому та старшому шкільному віці (Мудрак М. А., Чорна Л. Г., Юрченко З. В.), а також у молодшому шкільному віці (Луців С. І., Малихіна О. Є., Явоненко М. В.).

На наш погляд, процес розвитку літературно-творчого потенціалу варто розділити на декілька етапів. На початковому етапі для більшості молодших школярів важливою є допомога наставника, який керуватиме процесами творчого пошуку учнів, створюватиме ситуації, що стимулюють творчу активність дитини; сприяють розвитку уяви, асоціативного мислення; прагнення постійно вдосконалюватися, вирішувати дедалі складніші творчі завдання. Це означає, що вчитель початкової школи повинен мати глибокі знання про літературні процеси, жанри літератури, творчі пошуки письменників, вміти створювати відповідне навчальне середовище, використовувати різноманітні методи й прийоми, які сприяють розвитку літературно-творчого потенціалу учнів та враховувати індивідуальні потреби, інтереси та здібності кожного учня.

Як наголошує Г. Волошина, якщо особистість не готова до діяльності, то через

систему підготовчих дій та формування необхідних якостей індивіда можна спонукати його до виконання конкретної роботи [1] Отож, формування готовності майбутніх учителів початкової школи до розвитку літературно-творчого потенціалу молодших школярів відбувається у процесі їхньої професійно-педагогічної підготовки. Провідну роль відіграють практичні навички, які отримують здобувачі освіти на практичних та лабораторних заняттях і під час проходження педагогічної практики.

Мета статті – проаналізувати педагогічні умови, необхідні для підготовки майбутнього вчителя до розвитку літературно-творчого потенціалу молодших школярів.

Ретельний аналіз зарубіжних і вітчизняних досліджень і результати експериментального дослідження дозволили виділити педагогічні умови ефективної підготовки майбутніх учителів початкової школи до розвитку літературно-творчого потенціалу молодших школярів, які є ключовими для досягнення успішних результатів.

Першою умовою професійної підготовки майбутніх учителів до розвитку літературно-творчого потенціалу учнів є опанування теоретичних знань з літератури та методики навчання літературного читання. Майбутнім учителям потрібно мати глибокі знання про сутність, зміст і форми художньої літератури, її специфіку та функції як самостійного виду мистецтва; специфіку художньої творчості й аналіз конкретних літературних явищ; види та жанри художньої літератури; знання закономірностей мови художньої літератури; особливості віршування.

Реалізація цієї умови передбачає опанування майбутніми фахівцями теоретичних знань та вдосконалення професійно-практичних умінь і навичок, безперервне самовдосконалення та реалізація власних творчих можливостей, адже для виконання мовленнєвих та літературних завдань необхідно розвивати вміння аналізувати текст, розкривати його глибинний зміст, розпізнавати стилістичні прийоми та образотворчі засоби. Досягти позитивних результатів можна не лише через постійне поглиблення власних знань, а й через ефективне використання інноваційних методів і прийомів розвитку літературно-творчого потенціалу учнів.

Друга педагогічна умова ефективної підготовки майбутніх учителів до розвитку літературно-творчого потенціалу учнів – це створення креативного, особистісно орієнтованого освітнього середовища на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача й здобувача освіти, що передбачає активну співпрацю та взаємодію між викладачем та здобувачем освіти на основі взаємної поваги, довіри й відкритості. Створення такого освітнього середовища передбачає врахування індивідуальних особливостей кожного здобувача освіти, його інтересів, потреб та можливостей.

Ця педагогічна умова базується на ідеї, що навчання повинно бути орієнтоване на розвиток творчого мислення та постійному самовдосконаленні здобувача освіти. Викладач виступає як співтворець творчого процесу, допомагаючи студентам розкрити їхні творчі здібності й потенціал. Це вимагає від викладача вміння практикувати завдання, які спонукають до творчості; сприяти самовираженню та відкритості думок студентів, а також виявляти й підтримувати їхні індивідуальні інтереси.

Реалізація цієї умови для викладача та здобувача освіти передбачає взаємне навчання, обмін досвідом, виконання спільних пошукових та дослідницьких завдань. Викладачу важливо бути не тільки джерелом знань, але й толерантним партнером у процесі обговорення ідей, їх аналіз та узгодження. Це сприяє формуванню критичного мислення, творчості та розвитку аналітичних навичок у майбутніх учителів

початкової школи.

Окрім того, створення креативного освітнього середовища включає використання різноманітних методів і прийомів навчання, які спонукатимуть здобувачів освіти до активної участі у процесі навчання (групова робота, проєктна діяльність, рольові ігри тощо). Такий підхід допоможе краще розкривати та реалізувати власні здібності, стимулювати творчу співпрацю.

Третя педагогічна умова ефективного формування готовності здобувачів освіти – використання у професійній підготовці інноваційних технологій, які безпосередньо впливають на формування готовності майбутніх учителів початкової школи до розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів, а саме впровадження варіативних навчальних програм та курсів, які акцентують увагу на використанні інноваційних підходів до навчання літератури та розвитку творчих здібностей учнів.

Для успішної реалізації цієї педагогічної умови необхідно стимулювати майбутніх вчителів до постійного самовдосконалення у сфері використання педагогічних технологій. Це може охоплювати проходження спеціальних курсів та тренінгів в освіті, участь у вебінарах та конференціях, де досвідчені фахівці діляться практичними порадами та методиками. Окрім того, професійна підготовка повинна передбачати індивідуальний підхід до кожного здобувача вищої освіти, надаючи можливість отримати додаткові знання та сформувати відповідні навички для ефективного використання педагогічних технологій у майбутній професійній діяльності.

Використання інноваційних технологій у професійній підготовці вчителя початкової школи до розвитку літературно-творчого потенціалу учнів передбачає комплексний підхід до інтеграції технологій в освітній процес та активну роль викладача як наставника, організатора та натхненника творчості.

Застосування інноваційних технологій забезпечує створення інтерактивних навчальних матеріалів, які допомагають школярам глибше зануритися в художні твори. Це можуть бути мультимедійні презентації, відеоуроки, вебінари, віртуальні літературні подорожі тощо.

Нині у вчителя є доступ до величезної кількості онлайн-ресурсів з рекомендованою літературою, критичними оглядами, творчими завданнями та іншими матеріалами. Вчителі повинні вміти дібрати якісний контент та використовувати його для стимулювання творчого мислення учнів.

Застосування педагогічних технологій дозволяє прилучити учнів до активної співпраці, наприклад, через спільні проєктні завдання або обговорення літературних творів у групових дискусіях. Це розвиває комунікативні навички та вміння толерантно дискутувати.

У процесі використання технологій вчителі можуть створювати цікаві та творчі завдання для учнів, які розвивають уміння аналізувати, інтерпретувати власні творчі роздуми. Це може бути написання власних оповідань, рольових ігор, створення презентацій, проєктів тощо.

За допомогою технологій можна створити індивідуальну навчальну траєкторію для кожного учня з урахуванням його інтересів, потреб та темпів навчання. Адаптація освітнього процесу до особистісних характеристик учнів сприяє їхньому успішному розвитку.

Отже, використання інноваційних технологій у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи до розвитку літературно-творчого потенціалу учнів забезпечує й реалізує змішану модель навчання, яка поєднує альтернативні методи з сучасними технологіями, забезпечуючи глибоке засвоєння літературних знань та навичок.

Четверта педагогічна умова – мотивування майбутніх учителів до розвитку літературно-творчих здібностей учнів, що виконує ключову роль у формуванні та розвитку творчого потенціалу дітей. Мотиваційна складова готовності до розвитку літературно-творчого потенціалу учнів посідає вагомe місце у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи, оскільки слабка мотивація літературно-творчої діяльності знижує інтерес до неї, призводить до того, що вчитель вкрай рідко використовує творчі завдання, а в результаті розвиток літературно-творчих здібностей уповільнюється, попри високий рівень загального розвитку учнів.

Для реалізації цієї педагогічної умови важливо:

- пояснювати майбутнім учителям, як розвиток літературно-творчих здібностей може сприяти розкриттю та реалізації творчого потенціалу кожного учня;
- прилучати майбутніх учителів до виконання практичних завдань творчого характеру та упроваджувати у навчальний процес літературні ігри, драматизації, виконання колективних проєктів тощо. Такий підхід надалі сприятиме тому, що уроки стануть цікавими та захопливими для учнів;
- надання можливості майбутнім учителям відпрацьовувати методи розвитку творчості учнів на практиці під час практичних занять, педагогічних практик. Організація практичних занять з молодшими школярами створить сприятливі умови для апробації різних методик. Це допоможе здобувачам освіти краще усвідомити роль учителя у процесі формування творчого потенціалу особистості молодшого школяра.

Мотивування майбутніх учителів до розвитку літературно-творчого потенціалу учнів забезпечує поєднання інформаційного, практичного та особистісного підходів для створення найефективнішого навчального середовища.

Наступна педагогічна умова – активізація рефлексивної діяльності здобувачів освіти щодо власних літературно-творчих здібностей та можливостей розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів у процесі освітньої діяльності, реалізація якої передбачає низку важливих етапів та підходів:

- використання завдань, що передбачають аналіз власних творів, які допоможуть здобувачам освіти побачити власні досягнення й окреслити шляхи вдосконалення творчих зусиль. Важливо надихати студентів ставити дещо вищі, але досяжні цілі у розвитку власних літературно-творчих здібностей;
- забезпечення позитивної та відкритої атмосфери, де студенти можуть поділитися своїми думками, враженнями та особистим досвідом щодо власної творчості та траєкторії розвитку. Цього можна досягти під час проведення індивідуальних консультацій, у групових дискусіях чи онлайн-платформах;
- прилучення студентів до аналізу та обговорення різних методик та підходів до розвитку літературно-творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку, створення умов для апробації різних методик. Усе це в комплексі, безперечно, допоможе створити навчальне середовище, де здобувачі освіти повинні не лише

вивчити теоретичний матеріал, а й практично застосувати його, розвивати власний творчий потенціал та сформує навички роботи з молодшими школярами.

Визначені педагогічні умови спрямовані на формування готовності майбутніх учителів початкової школи до розвитку літературно-творчого потенціалу молодших школярів є ефективними, а їх дотримання допоможе спрямувати зусилля здобувачів освіти на оволодіння знаннями, необхідними в подальшій практичній діяльності.

Перспективами подальших наукових розвідок є розробка ефективної моделі формування готовності майбутніх учителів початкової школи до розвитку літературно-творчого потенціалу молодших школярів з урахуванням вищезазначених педагогічних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волошина Г. П. «Літературознавча пропедевтика» у підготовці вчителя сучасної початкової школи». *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки*. 2012. № 14. С. 24–38.
2. Ліненко А. Ф. Теорія і практика формування готовності студентів педагогічних вузів до професійної діяльності: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01, 13.00.04. Київ, 1996. 378 с.
3. Малихіна О. Є. Структура літературних здібностей особистості як проблема педагогічної психології. *Вісник Харківського державного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. Харків: ХДПУ, 1998. Вип. 1. С. 39–42.
4. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. Київ: Поліграф книга, 1996. 406 с.
5. Скоблікова О. В. Формування літературної компетентності учнів початкових класів. Харків: Основа, 2014. 112 с.
6. Явоненко М. В. Система творчих завдань міжпредметного характеру як засіб розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.0. Київ, 2007. 21 с.

REFERENCES

1. Voloshyna, H. P. (2012). "Literaturoznavcha propedevtyka" u pidhotovtsi vchytelia suchasnoi pochatkovoї shkoly". *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Pedagogichni nauky*, 14, 24–38 [in Ukrainian].
2. Lynenko, A. F. (1996). Teoriya y praktyka formirovaniya hotovnosti studentov pedagogicheskikh vuzov k professyonalnoi deiatelnosti. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Malykhina, O. Ye. (1998). Struktura literaturnykh zdibnostei osobystosti yak problema pedagogichnoi psykholohii. *Visnyk Kharkivskoho derzhavnoho pedagogichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Psykholohiia, issue 1*, 39–42 [in Ukrainian].
4. Sysoieva, S. O. (1996). Pidhotovka vchytelia do formuvannia tvorchoi osobystosti uchnia. Kyiv: Polihraf knyha [in Ukrainian].
5. Skoblikova, O. V. (2014). Formuvannia literaturnoi kompetentnosti uchniv pochatkovykh klasiv. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
6. Yavonenko, M. V. (2007). Systema tvorchykh zavdan mizhpredmetnoho kharakteru yak zasib rozvytku literaturno-tvorchykh zdibnostei molodshykh shkoliariv. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].